

Att förstå barndom

Till frågan om barndom som tillblivelse (becoming) eller vara (being)

Mats Trondman

*Barn är riktiga barn endast om deras livs-
erfarenheter är i samklang med en specifik
uppsättning idéer om barndom.*

Hugh Cunningham

The article provides a critical interrogation into two categories that to a great extent seems to permeate the field of childhood studies, namely becoming and being. It starts out by an analytic description of the meaning of the two thought categories. This is done in terms of an ideal type-like construction. The actual categories are then being critically deconstructed through the lens of five different but interrelated forms of critic. The category of becoming is being defended while the category of being to a great extent is being denounced. However, the article also argues that there is a specific core meaning within the category of being that undoubtedly needs to be fully accepted. The contribution, then, ends with a bringing together of the defended aspects of becoming and the gratified core meaning of being. Accordingly, the theoretical practices of construction and deconstruction end with an integrative reconstruction: a being in becoming and a becoming in being.

Keywords: childhood studies, adulthood, becoming, being, theoretical practices, criticism, authority.

Mats Trondman är professor i kultursociologi vid Centrum för kultursociologi, Institutionen för utbildningsvetenskap, vid Linnéuniversitetet, 351 06 Växjö, E-post: mats.trondman@lnu.se

Inledning

Under det senaste årtiondet har jag till och från varit gäst på barnomsforskningsfältet. Oavsett kortare eller längre besök har en erfarenhet varit återkommande: mötet med ett engelskspråkigt begreppspar. Å ena sidan *becoming*. Å andra sidan *being*. Otvetydigt äger begreppen en betydelsebärande verkningskraft. De artikulerar vad fältets forskare har att förhålla sig till. Följaktligen lämnar begreppen spår i den samtida barndomsforskningen (Lund 2011). Från första stund var min omedelbara känsla att jag förväntades vara för *being* och mot *becoming*. Det förra var nytt, kritiskt och underordnat. Det senare gammalt, traditionellt och dominerande. Det underordnade tycktes mig alltså vara det som förväntades att dominera. I alla fall i de miljöer jag gästade. Till min första känsla hörde också att jag inte förmådde anamma de, med idéhistorikern Isaiah Berlins ordval, ”halvt medvetna eller helt omedvetna tankevanor” (Berlin 1997 s 17) som sa mig att *being* var det ”heliga” och *becoming* det ”profana”. Därtill upplevde jag mig från första början lite fältobekvämt. För nog kände jag mig lite mer *becoming* än *being* och, därmed, mitt i samtidskänslan, lite bångstyrigt motvalls.

Den här artikeln är ett försök att hantera denna min bestående känslas bakgrundshistoria. Jag låter mig vägledas av vad filosofen Paul Ricoeur benämner ”teoretisk praktik”, det vill säga ”den handlingens praktik som förstår sig själv i sökande efter begriplighet” (Ricoeur 1998, s. 75). I denna betydelse är detta bidrag till *Utbildning & Demokrati* ett försök till ett organiserat svar på den begriplighet som följer av min teoretiska praktik. Mer konkret ska jag formulera vad begreppen avser. Jag ska också förhålla mig till begreppens innebörder. Till slut står jag där med en egen argumenterad uppfattning. Den är inte på något sätt unik. Men den är förvärvat min.

Till min hjälp tar jag boken *Childhood and Society: Growing Up in an Age of Uncertainty* (2001) i vilken barndomssociologen Nick Lee elaborerar med det aktuella forskningsfältets två olika sätt att se på barn och barndom. Det ena är förstås *becoming*, det andra därmed *being*. *The New American Oxford Dictionary* (2005) förser oss med en lexikalik förförståelse av vad dessa begrepp avser. ”*Becoming*” är en process i vilken något blir till. ”*Being*”, däremot, gäller något redan existerande. Fortsättningsvis används benämningarna *barndom som tillblivelse* respektive *barndom som vara*. Den första betonar vad barnet inte är men ska bli, nämligen vuxen. Det är den vuxne som tilldelas ansvar för att så sker. Den andra finner att barnet är en människa bland människor förmögen till egna tankar, känslor

och handlingar. Här har den vuxne att underordna sig betydelsen av barnets egenvärde.¹

Jag tar på mig tre förbundna arbetsuppgifter, vilka tillsammans utgör min teoretiska praktiks metod. Varje uppgift vägleds av en fråga. Tillsammans avgränsar frågor och svar bidragets övergripande syfte. Jag börjar med att göra vad vi gör när vi läser en akademisk text. Vi ”försöker”, som den politiske teoretikern Michael Walzer formulerar det, ”pussla ihop vad författaren säger” (Walzer 2002, s 193). Frågan är vad som i mer preciserad form avses med barndom som tillblivelse respektive vara. Den första arbetsuppgiften är således att *konstruera* de två sätt att förstå barndom som Lee uppmärksammar och diskuterar men inte sammanhållet definierar. Konstruktionerna ska förstås som analytiska renodlingar av grundläggande tankefigurer med vars hjälp barndomsforskare helt eller delvis och mer eller mindre medvetet och explicit kan tänka om och förhålla sig till barn. Tankefigurerna ska alltså *inte* förstås som teoretiska positioner som intas av enskilda forskare. Snarare är min konstruktion av begreppsparet att betrakta som idealtypiska renodlingar.²

Socialhistorikern Hugh Cunningham skiljer på ”barn” (*children*) och ”barndom” (*childhood*). Barn är faktiska barn. Barndom är en uppsättning förändringsbara föreställningar om barn. När vi tänker på vad barn är och vad vi bör göra med barn aktiveras vi av våra föreställningar om barndom (Cunningham 1995). ”Barn”, skriver Cunningham, ”är riktiga barn endast om deras livserfarenheter är i samklang med en specifik uppsättning idéer om barndom” (Cunningham 1996, s 1). Följaktligen uppfattar jag tankefigurerna om tillblivelse respektive vara som just renodlade föreställningar om barndom. Sådana uppsättningar av idéer gäller förstas inte endast barndomsforskare. De aktiverar alla vuxna som förhåller sig till barn. Också barn i tillblivelse och vara har föreställningar om barndom (se Trondman 2011). Men det är till barndomsforskare jag här i första hand vänder mig.

Min andra arbetsuppgift är att *dekonstruera* – ”pussla isär” och kritiskt pröva – de konstruerade tankefigurerna med avseende på meningsbärande innehåll och argumentationslinjer. Frågan är hur barndom som tillblivelse, vars grundtanke jag i stor utsträckning sympatiserar med, kan försvaras. Frågan är *också* varför det är nödvändigt att visa en begränsad (men avgörande!) lyhördhet för den kritik som barndom som vara riktar mot barndom som tillblivelse. Jag ämnar alltså att något bråka med ståndpunkten att tankefiguren om vara skulle vara överlägsen och därmed ersätta tankefiguren om tillblivelse. Följaktligen dekonstrueras mina konstruerade idealtyper i politisk-filosofisk och, därmed, normativ avsikt. Med andra ord ska jag *inte*

studera hur *being* och *becoming* levs och förstås hos olika kategorier av vuxna eller barn i skilda kontexter. Jag ska argumentera för vilka värden vi bör föredra (*things preferred*) när vi förstår barndom. Jag ska samtidigt tydliggöra de principer som ligger till grund för sådana försvarbara värden (*principles of preference*) (se Strauss 1988, s 18).

Jag avslutar alltså med att *rekonstruera* en alternativ tankefigur om barndom. Förhoppningen är att läsaren kommer att förstå värdet av och principerna för vad jag benämner *barns egenvärde i vara i tillblivelse under vuxenansvar för en öppen framtid*. Betydelsen av denna formulering utgör svaret på min tredje fråga: Hur kan de beskrivna och analyserade tankefigurerna lägga grunden till en ny postkritisk och integrerad tankefigur? Mitt bidrags övergripande *syfte* är alltså att konstruera och dekonstruera i avsikt att rekonstruera, det vill säga att åter ”pusla ihop”, en ny och i överensstämmelse med mina argument mer försvarbar tankefigur om barndom. Med detta syfte följer också en förhoppning om att varje barndomsforskare i mötet med min konstruktion, dekonstruktion och rekonstruktion försöker formulera de argument som bestämmer vederbörandes egen position på barndomsforskningsfältet. Jag tror nämligen att det ligger en hel del i Cunninghams konstaterande: att barn är riktiga barn endast om deras livserfarenheter är i samklang med en specifik uppsättning idéer om barndom. Som barndomsforskare behöver vi således vägledas av en viss hermeneutisk insikt i de för-domar och aktiverande meningshorisonter som bestämmer vår förståelse av barndom och därmed barn. Vi behöver även, inom en sådan tradition, peka ut de förhållnings- och förståelsehorisonter vi finner mest försvarbara.

Konstruktion: två tankefigurer

Innehållet i de aktuella tankefigurerna kommer som sagt från min läsning av Lee. Konstruktionen, organiseringen av stoffet, däremot, är min. Enligt Lee utgör tankefiguren om tillblivelse det ”dominerande ramverket” (Lee 2001, s 38). Tankefiguren om vara kallar han även ”den nya barndomssociologin” (Lee 2001, s xiv). Kom ihåg att den första arbetsuppgiften avser att konstruera, inte bedöma eller rekonstruera, de två tankefigurerna. Kom också ihåg att konstruktionen utgör analytiska renodlingar om vilka olika barndomssociologer kan ha mer eller mindre skilda uppfattningar.

Barndom som tillblivelse

Innehållet i tankefiguren om tillblivelse konstrueras i sex förbundna teman. Det första temat benämns *kronologisk ålder*. Barn föds inte med förmåga till eller förståelse av individuellt och samhälleligt liv. Snarare bestäms de av sin ofärdighet. Genom tillägnan och utveckling ska varje barn växa upp och bli till vuxen. Av nödvändighet utgör barndom därmed en livsfas vars kännetecken är just tillblivelse. Barn utgör alltså en social kategori bestämd av ”låg ålder” (Lee 2001, s 1). Efterhand ska de bli alltmer vuxna. Det andra temat rör relationen mellan *biologisk disposition och sociokulturell tillblivelse*. Barn föds med biologiska dispositioner som möjliggör men inte garanterar deras utveckling som individer och samhällsvarelser (Lee 2001, s 38). Om den sociokulturella tillblivelsen är framgångsrik ”reser barnet från oordning, instabilitet och oklarhet till ordning, stabilitet och klarhet” (Lee 2001, s 42). Med andra ord är biologisk disposition en nödvändig men inte tillräcklig förutsättning för sociokulturell tillblivelse. Barn föds alltså inte färdiga med samtidens levda rationalitet och värdesystem. För att bli vuxna behöver de utveckla förmåga till förnuft och rationalitet. De behöver lära sig att tänka och förstå fenomen som natur, samhälle, sig själva och andra. De behöver också tillägna sig samhällets kulturella meningssystem, värden och konventioner. Det tredje temat benämns således *avsaknad av förnuft och kultur*. Följaktligen placeras frågan om socialisation ”i hjärtat av samhället” (Lee 2001, s 38). Med det fjärde temat betonas att socialisationsprocessen vilar på ett *för-givet-taget förnuft och värdesystem*. I barns tillblivelseprocess tar vuxna för givet vad det innebär att vara förnuftig och integrerad i ett reellt existerande samhällets värde- och normsystem. Socialisation avser därmed hur barn i sin samtid förväntas tänka och leva (Lee 2001, s 44). Med denna förståelse av kronologisk ålder, sociokulturell tillblivelse, avsaknad av förnuft och kultur och för-givet-taget förnuft och värdesystem följer ett femte tema i vilket *vuxna och barn utgör oppositionella kategorier*. Barn jämförs med och underordnas vuxna. De senare har vad de förra saknar. Medan vuxna befinner sig i ett tillstånd av ”stabil fulländning” representerar barn det ”ostabila” och ”icke fulländade” (Lee 2001, s 19). Den vuxne är som ”varande människa” (*human being*) vid ”resans slut” (Lee 2001, s 38). Barnet, däremot, är vid dess början. Det kan därför inget annat vara än ”tillblivande människa” (*human becoming*) (Lee 2001, s 38). Det avslutande temat – *vuxenansvar och auktoritet* – utgör den internlogiska konsekvensen av de fem föregående bestämningarna. Barns tillblivelse kan endast ske genom vuxnas försorg. Det är de vuxna som vet vad barn inte vet men behöver (Lee 2001, s 46-47).

Vuxna, som redan är, har därmed ansvaret för barn, som ännu inte är men ska bli. För att fullfölja den tillblivelse som varje barn själv är oförmögna krävs att varje socialisationsansvarig vuxen i varje barns ögon utgör en auktoritet.

Barndom som vara

Tankefiguren om vara tar sin utgångspunkt i en kritik av tankefiguren om barndom som tillblivelse. Kritiken avser inte endast att ”ifrågasätta” (Lee 2001, s 47) föreställningen om tillblivelse, som framställs som ”orättfärdig” (Lee 2001, s 1). Dess mål är att ”överge” (Lee 2001, s 6) den för vad Lee kallar en ”ny barndomssociologi” som vill omvandla samhällets föreställningar om barndom. I förlängningen avser den också att förändra faktiska relationer mellan vuxna och barn (Lee 2001, s 1). Följaktligen utgör barndom som vara en kritik, en ny tankefigur och en ny politik. Jag börjar med kritiken. Därefter pusslar jag ihop tankefigurens innehåll. Slutligen konkretiseras innehållet i tankefigurens politik. Precis som i fallet med barndom som tillblivelse har jag ingen annan avsikt än att pussla ihop den aktuella tankefiguren.

Kritiken av barndom som tillblivelse

Kritiken utmanar alla de sex teman som definierar barndom som tillblivelse. För det första ifrågasätter tankefiguren om vara homologin mellan låg ålder och oförmåga. Eftersom barn anses äga sin *egen* kompetens och förmåga är *kronologisk ålder* inte viktig för att förstå barndom. Betoning på barns låga ålder och tillblivelseberoende uppfattas som ett uttryck för vuxnas underordning av barn. Lee citerar barndomssociologerna Allison James och Alan Prout som ”vill höra barnens röster och se dem för vad de *verkligen är*” (min kursivering), det vill säga som ”sociala agenter i sin egen rätt” (James & Prout 1997, s 8). För det andra utmanas den för barndom som tillblivelse nödvändiga relationen mellan *biologisk disposition* och *sociokulturell tillblivelse*. Den utsätts dock inte för explicit kritik. Snarare sätter barndom som vara parentes om det förra och betonar starkt det senare: hur aktiverande föreställningar om barndom är historiskt, socialt, kulturellt och politiskt konstruerade (se Lee 2001, s 47). Min tolkning är att biologisk förståelse implicit kritiseras via tungt explicit stöd för just sociokulturell konstruktion. Särskilt tydligt är detta i kritiken av kronologisk ålder. Eftersom relationen mellan ålder och förmåga utgör en orättfärdig konstruktion ska den ersättas med en

mer sannfärdig konstruktion, nämligen barnets egen röst och eget vara som det verkligen är i egen rätt. För det tredje tillbakavisar barndom som vara föreställningen om barns *avsaknad av förnuft och kultur*. Föreställningen om tillblivelse har, lyder kritiken, en alltför stark betoning på vad barn saknar. Den bortser därmed från vad barn redan är, förmår förstå och i egen regi kan åstadkomma samt bli. Följaktligen har tillblivelsefiguren en översocialiserad och, därmed, begränsande bild av barn. Den har också en övertro på vuxnas förmåga att forma barn (se Lee 2001, s 1). För det fjärde kritiserar barndom som vara det *norm- och värdesystem* som informerar tankefiguren om tillblivelse. Hit hör främst det sätt på vilket det dominerande ramverket fastställer, tar för givet och praktiserar tillblivelsens normalitet (Lee 2001, s 1). I insikten att allt är historiskt och sociokulturellt konstruerat ruvar en subversiv potential till förändring. Det som är skapat kan omskapas (Lee 2001, s 47). Till kritiken av rådande normalitet hör också att barndom som tillblivelse anses överbetona samförstånd (Lee 2001, s 1). Tankefiguren döljer därmed att barns erfarenheter varierar med villkor som ”klass”, ”kön” och ”etnicitet” (Lee 2001, s 47). En orättfärdig ojämlikhet blir därmed till normalitet (Lee 2001, s 47). Den för givet tagna, dominerande och tystande normaliteten förstås alltså som förtryck av barn. Följaktligen, och för det femte, kritiseras även föreställningen om *vuxna och barn som oppositionella kategorier* skarpt (Lee 2001, s 5-6). Särskilt ifrågasätts vuxnas tillskrivna särställning. Förtjänar kanske inte både vuxna och barn att bemötas med respekt? Är inte också vuxna osäkra, ofullständiga, föränderliga, i avsaknad av full självkontroll och oförmögna till oberoende tankar och handlingar? Särskilt i en tid av samhälleliga förändringar och krav på ökad flexibilitet. Vuxna utgör alltså inte ”särskilda fall av mänskligheten” (Lee 2001, s 42). Både vuxna och barn är ofärdiga. Slutligen ifrågasätter barndom som vara vuxna som legitima *auktoriteter* (Lee 2001, s 47). Vuxnas grundlöst tillskrivna överordnade positioner gör att barns röster reduceras till uttryck för begränsningar och brister (se Lee 2001, s 47). Barns perspektiv, uppfattningar och önskemål kan därmed ”ignoreras” (Lee 2001, s 1). Att så är fallet gör vuxna mindre sensitiva till barns behov. Av skäl som dessa måste vuxnas särställning, auktoritet och expertis destabiliseras (se Lee 2001, s 36). Föreställningen om vuxenauktoritet och vuxenansvar utgör således icke legitima försök att dölja underordning av barns vara.

Innehållet i tankefiguren om barndom som vara

Innehållet i barndom som vara konstrueras i fyra förbundna teman. Det första temat betonar starkt att *barn har egenvärde*. De är individer i egen rätt och som sådana ska de erkännas och respekteras. Just därför ska de inte underordnas vuxnas vetande, behov och intressen. Med barns egenvärde följer, vilket är det andra temat, att *barn är auktoriteter*. Barn ska inte förstås, bemötas och studeras som uttryck för avsaknad av ålder, förnuft och kultur. Också barns förnuft och förståelseformer har egenvärde. Liksom deras känslöstrukturer. Barn ska alltså studeras och förstås oberoende av vuxnas perspektiv och intressen (Lee 2001, s 47). Fria från och därmed inte bestämda av vuxna tillskrivs barn en egen sannfärdig förmåga. Just därför är de på egenvärdets och oberoendets grund i egen rätt auktoriteter. Följaktligen slår det tredje temat fast att *barn har egna röster* (Lee 2001, s 47). De får inte tystas av det dominerande ramverkets underordnade logiker och avsikter. Med barns röster får vi en ung generations bild av verkligheten (Lee 2001, s 53). Av särskild betydelse är dock olika barns individuella röster under olika villkor och i olika konkreta situationer (Lee 2001, s 53). Det innebär slutligen att *barn är aktörer*. Barn ska alltså ses som aktiva deltagare i socialt liv. Inte som passiva mottagare av vuxenauktoriteters underordnande socialisation (Lee 2001, s 47). Lee citerar James och Prout som skriver att ”barn är och måste ses som aktiva i konstruktionen och bestämningen av sina egna liv, livet runt omkring dem och av samhällen som de lever i” (James och Prout 1997, s 8).

Barndom som vara som politik

Politiken *för* barndom som vara och *mot* barndom som tillblivelse konstrueras som en strategi i fyra steg. För det första vill tankefiguren förstå *barn som politisk minoritet* som behöver stöd i kampen för att bli hörda och jämställda med vuxna (Lee 2001, s 45). Det kräver, för det andra, *forskningsmetoder för barn* som politisk minoritet, vilka kan synliggöra barns egenvärdiga röster och handlingar i egenvärdiga kulturer (se Lee 2001, s 48-53). Följaktligen, och för det tredje, ska barn studeras och analyseras så att vuxnas egentillskrivna status och auktoritet utmanas (se Lee 2001, s 47). Stödet för barn som politiskt minoritet och val av forskningsmetoder som kan synliggöra denna minoritets röster och handlingar vägleds således av målet att *ifrågasätta samhällets vuxenhegemoni*. Slutligen ska de forskningsresultat som följer av denna politik användas så att tankefiguren om vara kan ersätta den dominerande tankefiguren om barndom som tillblivelse.

Vuxna barndomssociologer avser därför otvetydigt att agera forskningspolitiskt avantgarde vägleda av en *revolutionär politik*. Det paradoxala med denna politiska strategi är förstås att det är vuxna barndomssociologiska auktoriteter, det vill säga konstruktörer och anhängare av tankefiguren om vara, som tar på sig vuxenansvar för att befria barnen från tankefiguren om tillblivelse. Det finns inget som tyder på att denna planerade revolution är grundad i barns egna egenvärdiga, färdiga och kompetenta röster om hur de upplever att deras verklighet är och bör vara gestaltad. Det tycks snarare vara så att den revolterande tankefiguren om vara åtminstone till viss del konstruerat barn utifrån egna specifikationer, intressen och avsikter.³ Det är alltså dags att synliggöra min förståelse av och mitt förhållningssätt till de två renodlade tankefigurerna om barndom. Först efter denna nödvändiga omväg kan jag som utlovat rekonstruera en alternativ föreställning om barndom.

Dekonstruktion: kritik och försvar av tankefigurerna

Min andra arbetsuppgift organiseras i form av fem kritiker. Jag inleder med att visa varför en stor del av den kritik som riktas mot barndom som tillblivelse är *missvisande*. Den första kritiken är alltså en kritik av en kritik. Därefter följer tre kritiker som rör innehållet i föreställningen om barndom som vara. Avsikten är att visa att tankefigurens interna logik i hög grad är *motsägelsefull*, *sammanblandande* och *ontologiskt tvivelaktig*. Och att tankefiguren om tillblivelse inte har dessa problem. De första fyra kritikerna utgör därmed mitt försvar av en icke missvisande föreställning om barndom som tillblivelse. Kritikernas mer specifika innebörder klargörs efterhand. Den femte kritiken, däremot, avser den kritik som barndom som vara på goda grund riktar mot barndom som tillblivelse. Följaktligen benämns den *rättfärdig*. Som sådan måste den tas på fullaste allvar.

Missvisande kritik

Barndom som tillblivelse utsätts för en kritik som i stor utsträckning är missvisande. De klassiska sociologer som i Lees framställning får exemplifiera tankefiguren – Emile Durkheim (1858-1917) och Talcott Parsons (1902-1979) – är mer mångdimensionella i sin förståelse av barndomsrelevanta frågor än vad som tillskrivs dem. Den som känner Durkheims utbildningsvetenskap (se Durkheim 1961; Trondman

2006; Fournier 2012) eller, som exempel, läser Parsons artikel "Youth in the context of American society" (1970) vet att ingen av dem tar någon stabil normalitet för given. Inte heller anser de att unga är i avsaknad av förnuft och kultur. Snarare försöker deras analyser hantera sociokulturell förändring i alltmer differentierade samhällen med mångfald i livsformer och individualiserade medlemmar. Något de finner oundvikligt och påtagligt bejakar. Ingen av dem skulle förneka vikten av att lyssna på, förstå och lära av barn. Däremot försvarar Durkheim och Parsons vuxnas ansvar för barns och ungdomars tillblivelse. Detsamma gäller vuxenauktoritetens oundvikliga betydelse för socialisation, särskilt så i tider av genomgripande sociala, ekonomiska och kulturella förändringar.

I fallet Durkheim handlar det om hur utbildning ska bidra till att utveckla individens kunskapsmässiga kapaciteter, förnuft och autonomi och möjliggöra framväxten av ett för alla olika medborgare gemensamt samhälle (Trondman 2006; Fournier 2012). Strävan är att bejaka individers utveckling i mångfaldiga livsformer *men* med en gemensam, utvidgad värdegrund – eller, om man vill, normalitet – som till följd av just gemensamma värden bejakar och säkrar mångfald. Här spelar vuxnas, inte minst lärares, sociala energier, närvaro och auktoritet stor roll. Det är vuxna som bär ansvaret för att barn utvecklas till kunniga och autonoma medborgare i sina gemensamt förstådda livssammanhang (Durkheim 1961). Med vår aktuella vokabulär står varat i starkt beroendeförhållande till tillblivelse. Det går inte ens att förstå barndom som vara om det inte finns tillblivna föreställningar som möjliggör en sådan förståelse.

Parsons vill få vuxna att förstå att det amerikanska samhället förändras, inte minst de ungas livsformer, förståelser och kulturer. Just därför uppmanar han vuxna att lyssna lyhört och med unga ta ansvar för en "normativ uppgradering" (Parsons 1970, s 162) av föränderliga värdemönster. Endast så kan generationer lära sig av varandra. Endast så kan mångfaldiga samhällen hållas samman. Åter hänger mångfald, dialog och gemensam värdegrund ihop. Endast så kan vuxna bli försvarbara auktoriteter i ungas ögon. Följaktligen är frågan om ansvar och auktoritet avgörande. Den hör otvetydigt tankekategori om tillblivelse till. Vuxna tillskrivs större ansvar än barn för samhällsanalys och uppgradering. Om detta ansvar förvaltas kommer vuxna och barn att förändras medan förståelse- och tillblivelseprocesser pågår. Och för de nya barndomssociologer som inte finner Durkheim och Parsons tillräckligt samhällskritiska går det naturligtvis bra att ta del av Pierre Bourdieus i mycket hög grad tillblivelsepräglade kultur- och utbildningssociologi, som också den betonar livsvillkors- och livsbanevariationer i de studerades ständ-

punkter och agentskap (se till exempel Bourdieu 1992, 2000). I fransk strukturalism och poststrukturalism är det dock betydligt svårare att finna teoretiskt och empiriskt utrymme för barn som subjekt med egna röster och eget agentskap (Ricoeur 1998).

Att kritiken i hög rad är missvisande hör således samman med att representanter för barndom som tillblivelse i stor utsträckning miss-representeras eller inte alls nämns. I vissa avseenden är dock beskrivningen av tankefiguren om tillblivelse sannfärdig. Otvetydigt betonar barndom som tillblivelse just tillblivelse och vuxenansvar. Men dessa aspekter måste förstås radikalt annorlunda än vad tankefiguren om vara gör. Detsamma gäller, som sagt, mångfald, autonomi och individuell utveckling. Jag återkommer till detta.

Kritik av motsägelsefullheter

Barndom som vara bestäms på avgörande punkter av en argumentation som är motsägelsefull. Här följer fem exempel på vad jag anser vara just bristande inre koherens i argumentationen. Samtliga rör förbundna relationer mellan olika fenomen med bärande betydelse för att förstå barndom som tillblivelse och vara.

Det första exemplet på motsägelsefullheter avser relationen mellan *sociokulturell konstruktion och barns vara*. Barndom som vara betonar starkt att samhällen, vuxna och barn ska förstås som sociala och kulturella konstruktioner. Samtidigt hävdar samma tankefigur med emfas att vuxna ska lyssna till och förstå barn som de ”verkliga är” i egen rätt. Om föreställningar om barndom och barns egna liv, förståelseformer och praktiker ska förstås som sociokulturella konstruktioner i tid (historia), rum (bestämda av klass, genus, etnicitet och så vidare) och relationer (mellan vuxna och barn och barn och barn), så kan det inte finnas barn vars vara kan komma till tals som det ”verkliga är”. Barn som talar och handlar kan inte vara annat än tillblivna och i tillblivelse. Barns vara och rättmätiga rätt till röst kan alltså inte avse något annat än deras erfarenheter och upplevelse av sin sociala konstruktionstillblivelse. Med andra ord deras vara under tillblivelse. Inte ett barndomsvara friställt från tillblivelse.

Det andra exemplet gäller en fördjupad förståelse av relationen mellan *barns vara och tillblivelse*. Frågan är vad vi menar med social konstruktion. Frågan är också hur en sådan konstruktion (tillblivelse) förhåller sig till möjligheten till autonomi (vara). Vetenskapsfilosofen Ian Hacking uppmanar de som argumenterar för sociala konstruktioner att hålla sig till ”grundmetaforen om konstruktion som byggande” (Hacking 2000, s 74). ”Allt som är värt att kallas en

konstruktion”, skriver han, ”har blivit konstruerat i bestämda steg, där senare steg bygger på resultatet av tidigare” (Hacking 2000, s 74). Varje konstruktion avser alltså en ”historia av byggande” (Hacking 2000, s 74). Det innebär att varat och varats egen röst ska relateras till förutsättningar för och utfallet av en tillblivelseprocess. Ett vara i tillblivelse har förstås sin egen tröghet eftersom den som blir till alltid redan är någon till följd av hur tidigare tillblivelser internaliserats, förståtts och hanterats. ”En viktig egenskap hos mänskliga kategorier”, hävdar Hacking, ”är att de har effekter på de människor som kategoriseras, *men* de kategoriserade människorna kan också ta saken i egna händer” (Hacking 2000, s. 84). Här råder alltså ingen över-determinism. Bara mer eller mindre relationellt autonoma försök att hantera tillblivelse under omständigheter. Det går inte att vara för sociokulturell konstruktion och samtidigt bortse från barndom som tillblivelse. Inte heller måste autonomi i vara ställas mot vara i tillblivelse. Också autonomi är tillblivit och i tillblivelse. Både som teoretiskt fenomen och levd praktik.

Det tredje exemplet rör konsekvenser av de två första exemplen med bäring på relationen mellan *tillblivelse och ålder*. Om social konstruktion förstås som ”byggande” är det nödvändigt att förstå tillblivelse i relation till ett då, ett nu och en framtid. Det går alltså inte att tänka barndom utan att tänka ålder, förändring över tid och möjliga livsfaser. Det är följaktligen omöjligt att undkomma kronologisk tidsuppfattning. Det endast till synes paradoxala är att den som argumenterar för en ”ny” barndomssociologi oundvikligen måste erkänna att det finns en ”gammal”, det vill säga en föregående, att överge.

Det fjärde exemplet fokuserar frågan om ålder i relation till *vuxnas och barns oppositionella karaktär*. Barndom som vara hävdar att barn och vuxna ska förstås som likvärdiga människor (*human beings*). Detta ger upphov till ett kluster av motsägelser. Det går inte, vilket redan konstaterats, att på en och samma gång argumentera för social konstruktion *och* ett vara friställt från tillblivelse. Och av just tillblivelseskäl kan vuxna och barn inte likställas i alla avseende. De är olika med avseende på ”byggande” fenomen som ålder, kunskaper, erfarenheter och ansvar. Det är svårt att tänka sig ett barn som läsare av Lees bok. Få tycker det är en bra idé att barn i förskolan utbildar sjukskötare eller bygger husen vi bor i. Eller är terapeuter för människor i nöd. Samtidigt finns det otvetydigt saker som vuxna kan och bör lära sig av barn. Saker som vi inte kan känna tillräckligt väl om vi inte lyssnar till deras tillblivna vara i tillblivelse. Jag ska snart återkomma till detta. Det är vidare viktigt att notera att tankefiguren om barndom som vara håller fast vid barn respektive vuxen som

kategorier. I enlighet med vara-tankekategoriens egen argumentation borde det dock skapas en ny ”*human being-sociologi*” där alla oavsett ålder är likställda. Varför, kan man undra, håller då tankefiguren fast vid kategorin barn? Förvisso kan man inte formulera en politiskt informerad barndomssociologi utan barn som målgrupp. Men jag tror skälet ligger betydligt djupare än så. En tankefigur om vara kan inte formulera en sociologi om barn om dess konstruktörer inte är vuxna. Kanske vill någon, på hållbar grund, hävda att det visst går. Man skulle kunna be barn att i en eller annan form berätta om deras sätt att se på, förstå och förklara sina liv under rådande omständigheter. Vi skulle då kunna ta del av en *barnets sociologi* (en sociologi av barn om barn) snarare än en *barnsociologi* (en sociologi av vuxna om barn). Även om detta är vad de nya barndomssociologerna tycks argumentera för så är det knappast vad de faktiskt gör. Barndom som vara är en tankefigur om hur vuxna bör förstå barndom i vuxenalternativ form. Tankefiguren om vara är alltså en sociologi av vuxna om barn för vuxna. Den konstrueras – byggs! – av vuxna som vill vinna andra vuxna för en alternativ förståelse av barndom och en subversiv vuxenpolitik för barn. Med andra ord byggs den av vuxna som vill utmana vad de konstruerar som andra vuxnas för givet tagna, felaktiga och dominerande normalitet. Avsikten är att ersätta en gammal dominerande föreställning med en tillblivande ny barndomssociologi. Denna nya sociologis anhängare eftersträvar alltså auktoritet och dominans med en ny ”sanningsregim” som grund. Det är svårt att se hur barn själva ska ges röst i kampen över vilken tankefigur som ska dominera samhällets forskning och debatt om och politik för barn. Jag förstår att representanter som identifierar sig med tankekategori om barndom som vara vill rädda barnet från förtrycket av barndom som tillblivelse. Om nu denna föreställning dominerar, som Lee hävdar, så har ju barnen formats av en socialisation som verkar i underordnande och förtryckande syfte. Följaktligen torde det ha blivit något radikalt fel med barnens vara och självförståelse. Barnen kan då knappast vara som denna form av ny barndomssociologi vill att de verkligen ska vara. Det som barnen blivit måste alltså förändras av vuxna som i enlighet med tankefiguren om vara hävdar att just vuxna inte har någon större förmåga att förändra än barn. Också vuxna är ju ofärdiga. Inte heller äger de rätt att som auktoriteter ta ansvar för en resocialisering av barnens vara. Det vore att underordna och förtrycka barn. Således varken kan, får eller vill vuxna göra sådant. Oförmögna ska de ju sträva efter att underordna sig förmögna barns verkliga vara. Å ena sidan är alltså barn färdiga nog att lyssnas på. Å andra sidan torde de vara förstörda av det dominerande tillblivelseparadigmets underordning och förtryck. Samtidigt som barn borde kunna rädda

sig själva kan de knappast förmå detta till följd av långvarigt tillblivelseförtryck. Man kan tycka att vuxna borde kunna hjälpa dem att komma till rätta med detta men det går inte för vuxna är ju ofärdiga och utan stabilitet. Likaväl har de i mycket entydig bemärkelse varit förmögna att förtrycka barn med fel sanningsregim. De kritiska barndomssociologerna, däremot, är förmögna att se andra oförmögna vuxna. Men vad ska de göra med barnen, som de ska lyssna på och utgå ifrån? De kan knappast utgå från förtryckta barn som önskar fel saker. Om de gör som barnen i sitt vara vill kommer de ju att bli ofärdiga och förtryckande vuxna i en "gammal" barndomssociologi. Motsägelsefullheterna, minst sagt, hopar sig. Tankefiguren hävdar att utgångspunkten är barns perspektiv men egentligen är det frågan om ett barnperspektiv som saknar intresse för barns perspektiv om, förstås, inte det senare perspektivet överensstämmer med det av vuxna bestämda barnperspektiv.

Barndom som tillblivelse, däremot, hävdar vikten av att förstå vuxna och barn som i flera avseende olika. Det är med vuxnas utvecklade förmåga och under denna förmågas ansvar som barn kan förses med och stödjas i sin egen tillblivelsebestämda förmåga till alltmer utvecklad självförståelse. Att det finns vuxna som har och praktiserar denna förmåga är själva förutsättningen. En sådan utgångspunkt inkluderar vikten av *att förstå barns vara under tillblivelse i världen*. Det går inte att ge barn röster om det inte finns vuxna som förstår värdet av att ge barn röster. Också att ge barn röster är en social konstruktion, ett byggande, som kräver tillblivelse i termer av kultur, värden, vilja, position och praktiker. Det förutsätter att vuxna med förmåga och ansvar inte likställs med barn. Vad barns röster har att berätta kan alltså inte friställas från vad vuxna kan förstå, berätta och göra i samhället. Likväl hävdar jag med bestämdhet att barns röster har egenvärde. Jag ska snart mer fördjupat återkomma till detta: *att barn har erfarenheter och upplevelser av att vara barn och att de äger all rätt att få berätta om detta för lyssnande och ansvariga vuxna som tar dem på största allvar*. Här blir alltså skillnaden mellan vuxna och barn själva förutsättningen för något gemensamt: att vuxna och barn försöker förstå varandra i avsikt att utveckla försvarbara och bärande relationer för gemensam tillblivelse under asymmetrisk ansvarsfördelning. Ty vuxna har ett större ansvar för hur barn har det än vad barn har för hur vuxna har det.

En argumentation för etnografins värde för barndom som vara utgör ett bra exempel på de motsägelsefullheter som ovan berörts. Det är viktigt, heter det, att låta barns egna ståndpunkter komma till tals. Det är vidare viktigt att förstå meningen med det barn säger i relation till hur de är påverkade av sina sociala positioner och villkor. Därtill

är det av avgörande betydelse att förstå de processer varigenom barnen förstår och hanterar sina villkor (Lee 2001, s 48–49). Etnografisk metod kan möjliggöra allt detta. Jag har inga som helst invändningar mot dessa ståndpunkter (se till exempel Willis & Trondman 2000; Trondman 2008). Problemet är bara att de utgör exempel på tillblivelsens avgörande betydelse för barns vara. Argumentationen avser ju hur barn blir till och hanterar sig själva under omständigheter de inte nödvändigtvis själva har valt – eller ens förstår. Än mindre bör de tillskrivas ansvar för dessa omständigheter. Därtill får läsaren veta att den etnografiska analysen kan användas som politisk strategi när den nya barndomssociologins forskare ska verka mot tankefiguren om tillblivelse. Vad barn själva tycker om den analysen är nu borttrollat. Förhoppningen är förstås att barn när de väl ges röst ska vara mot den rådande normaliteten dominans, som tas för given. Men det kanske inte är så att alla barn av teoretisk nödvändighet är hänvisade till en levd form av den missförstådda versionen av barndom som tillblivelse. Och vad ska, som sagt, den nya barndomssociologin göra om barn efterfrågar det icke missförstådda alternativet?

Det avslutande exemplet på motsägelsefullhet avser relationen mellan något jag kallar *sanningsregim och pluralism*. Medan barndom som tillblivelse (bortom sin misskonstruerade form) förstår att barn måste bli till som rationella och emotionella individer och medborgare, som bejakar mångfald och samförstånd på pluralistisk grund, så tenderar barndom som vara att utlova barn som redan är vad de borde vara. Och om så inte skulle vara fallet är de offer för ett dominerande ramverk. Här undrar jag över vad den nya, alternativa vara-tankefigurens egen normaliteten innebär. Vi har fått lära oss att den vill ifrågasätta och ersätta barndom som tillblivelse. Men vilken alternativ normalitet avser den att skapa istället? Vad rymmer den egna ”sanningsregimen”? Mer än en strävan att upplösa ett dominerande paradigm och bryta ner vad som bestäms som ett förtryckande vuxenansvar för barns tillblivelse. Egentligen kan vi väl inte veta det, då det i överensstämmelse med tankefigurens föreställning bör bestämmas av barns egna röster, som inte är tillfrågade med avseende på ”sanningsregimens” innehåll. Förvisso vet vi att den vill berätta om att barns villkor varierar med hjälp av analytiska kategorier som klass, kön och etnicitet. Men att så är fallet är, som sagt, inget annat än en berättelse om att barns vara aldrig är friställt barns tillblivelse.

Kritik av sammanblandningar

Min tredje kritik av barndom som vara rör något jag kallar sammanblandningar. Å ena sidan formulerar tankefiguren specifika ställningstaganden som är övertygande och därför måste accepteras. Å andra sidan drar den generaliserande slutsatser som inte av nödvändighet måste följa av dessa ställningstaganden. Här följer en rad sådana exempel.

Det första exemplet på sammanblandning avser frågan om *vuxnas ofullständighet och likställda barn*. Helt riktigt hävdar barndom som vara att också vuxna, inte endast barn, är ofullständiga och beroende. Även vuxna kan förstås sakna stabilitet, vara otillräckliga och förändras. Men att så är fallet betyder inte att barn och vuxna på ett självklart sätt kan likställas i termer av förväntningar på förmåga, insikt och, särskilt så, ansvar. Eftersom barn på ett mer grundläggande sätt än vuxna måste bli till i förnuft, känslstruktur och kultur, så har vuxna ett betydligt större ansvar för barns vara än vad barn har för sin egen och vuxnas tillblivelse. Barn ska växa upp och bli ansvariga genom vuxnas försorg. Att också vuxna är ofullständiga och beroende är inget argument för att barn inte behöver bli till. Inte heller är det ett argument för att tillskriva barn samma ansvar för sin tillblivelse som vuxna. Vuxnas livsvillkor kan förstås utgöra påtagliga hinder för både förmåga och möjlighet. Men det gör inte barn likställda i ansvar med vuxna.

Det andra exemplet på sammanblandning avser frågan om *barns röster och vara-tankefigurens innehåll*. Barndom som vara argumenterar starkt för att barn ska ha rätt att uttrycka egna erfarenheter och upplevelser. Det är förstås inte svårt att instämma i att barn i dessa avseenden äger egenvärde. Barn ska i egenskap av subjekt lyssnas till och tas i anspråk. Men vad är det som säger att barn, när de får tala, kommer att ha uppfattningar som överensstämmer med tankefiguren om barndom som vara. De kanske inte vill likställas med vuxna. De kanske anser att vuxna till följd av förmåga och ansvar ska ha mer inflytande än de själva. De kanske rent av hävdar att vuxna bör vara auktoriteter om dessa förvaltas och praktiseras på ett försvarbart sätt (se Trondman 2011). Att tro att barn som ges rätt att tala per automatik representerar eller efterfrågar tankefiguren om vara är ännu ett uttryck för just en sammanblandning.

Ett tredje exempel på sammanblandning gäller frågan om *vuxna som auktoriteter och förtryck*. Barndom som vara sätter likhetstecken mellan vuxena auktoritet och förtryck. Ett av tankefigurens viktigaste politiska mål är därför att underminera vuxna som auktoriteter. Detsamma gäller det förnuft och den kultur på vilka vuxenvärldens

underordning av barn anses vila. Det är lätt att tänka sig att specifika former av auktoritet, förnuft och kultur kan användas för att underordna och förtrycka människor. Historien är full av exempel. Till exempel i stater som saknar demokrati byggd på acceptans för mångfald, gemensam värdegrund och normativ uppgradering. Det är dock en sammanblandning att per automatik sätta likhetstecken mellan auktoritet, förnuft och kultur *och* förtryck. Det är högst rimligt att tänka sig auktoriteter som inte per definition representerar förtryck. Det är inte svårt att tänka sig vuxna som använder sin vuxenauktoritet, sitt förnuft och sin kultur i avsikt att synliggöra och kritisera barns utsatthet och möjliggöra barns röster. Samtidigt råder det inga tvivel om att tankefiguren om vara hoppas vinna auktoritet för sin föreställning om barndom genom att tömma, ifrågasätta och ersätta tankefiguren som tillblivelse. Det är också svårt att tänka sig tankefigurens representanter inte anser att deras intellektuella argument och politiska praktiker är vägleda av förnuft och kultur. Den nya tankefiguren mynnar ju ut i en ny politik för en ny auktoritetsordning, ett nytt förnuft och en ny kultur. Att hävda att eftersom vissa vuxenauktoriteter är förtryckande, så måste alla vuxenauktoriteter upplösas är en sammanblandning. Att utan urskilning vara emot vuxenauktoriteter, förnuft och kultur och samtidigt själv försöka ta makten genom att argumentera för en ny "sanningsregim" är däremot en motsägelse. Särskilt så om själva utgångspunkten är att lyssna på och likställt utgå från barn. Här hänger alltså motsägelsen ihop med sammanblandningen.

Här följer ytterligare några mer snabbskisserade exempel på sammanblandningar.

- Det måste inte finnas ett vara friställt från tillblivelse för att vuxna ska kunna lyssna till och förstå hur ett barn har det. Det är av avgörande betydelse att lyssna till ett barn i tillblivelse.
- Byggnad och kronologi upphör inte för att man är kritisk till essentialism, universalism, normer och lagbunden utveckling. En tvååring har en annan tillblivelse- och ansvarsstatus än ansvariga vuxna i tillblivelse. Det är mycket viktigt att lyssna till och försöka förstå en två-åring som blir till i sitt vara.
- Att vuxna kan vara ofärdiga och göra fel är inget argument för att barn har samma ansvar för sin tillblivelse som vuxna. En ofärdig pappa kan lära sig mycket av att lyssna till sitt barn. Om han inte frånsäger sig sitt vuxenansvar.

- Att vuxna har ett större ansvar för hur barn har det än vad barn har för hur vuxna har det är inget argument för att vuxna inte kan respektera barn.
- När en föreställning om barndom betonar tillblivelse betyder det inte att den per definition måste vara mot normkritiska förhållningssätt. Just därför att barn är i tillblivelse är normkritik till försvar av mångfald och tolerans av oerhörd betydelse. En bra början är att lyssna på och ha en öppen dialog med barnet om hur de upplever, förstår och hanterar komplexitet och mångfald. Normkritiskt är inget barn per definition är. Det är något barn kan bli.

Om vi därtill tar barndom som vara och dess politik på allvar kan tankefiguren till slut endast intressera sig för barn om deras röster överensstämmer med tankefigurens egen politik. Följaktligen har barn endast en relativ autonomi. Deras vararöst kan endast accepteras om den bekräftar en redan av vuxna utpekad föreställning om barn. Och om så inte är fallet måste ju politik användas för att förändra inte bara vuxnas utan också barns föreställningar. Den måste bygga en alternativ tillblivelse med ett i förväg bestämt utfall. Här står vi åter med en motsägelse som också är en sammanblandning. Ty om barnen ska likställas kan inte vuxna i förväg bestämma vad de ska föreställa sig. Och vuxnas auktoritet, förnuft och kultur måste inte vara förtryckande, fast så otvetydigt kan vara fallet. I min fjärde kritik ska jag försöka förklara varför.

Ontologisk kritik

Min ontologiska kritik har redan berörts implicit. Den har sin grund i två för-givet-taganden om hur barns vara i världen ska förstås. För det första går det inte att bortse från att barn kommer till världen med biologiska dispositioner och att de efter sitt inträde i en samtidspecifik sociokulturell värld har att bli till i termer av förmågor, förnuft, förståelse och kultur. Om vuxna är normkritiska eller inte spelar härvidlag ingen roll. Låt mig kalla detta *oundviklig tillblivelseprocess*. Av detta följer att huvudansvaret för tillblivelse inte kan tillskrivas andra än vuxna. Det andra för-givet-tagandet benämns följaktligen *oundvikligt vuxenansvar*. Barns språkutveckling är härvidlag ett bra exempel. Barn föds med förmåga att utveckla språk men är beroende av andra som till följd av tillblivelse talar, läser och skriver ett specifikt språk. Men, åter, detsamma gäller normkritik och förhoppningar om ett mer tolerant samhälle. Att växa upp handlar också om, med en

normativ formulering, att utveckla en kritisk förståelse av sin egen tillblivelseprocess och därigenom mobilisera en förmåga att ta ansvar för den utan att utesluta andra människors rätt och möjlighet till samma utveckling. Det innebär dock inte att barn är ansvariga för de villkor under vilka de blir till. Det är vuxnas ansvar – föräldrar och andra nära vuxna (i intimsfärer), professioner (i samhälleliga institutioner) och medborgare (i civilsfärer) – att utveckla och säkra sådana villkor för barn.

Min ontologiska kritik av barndom som vara är alltså tudelad på relaterat vis. För det första bortser tankefiguren om vara från de oundvikliga tillblivelseprocesser som måste följa av att barn kommer till världen med biologiska dispositioner – och inte färdiggjorda för samtidspecifikt sociokulturellt liv. Det innebär, för det andra, att det är ontologiskt nödvändigt att vuxna tilldelas ansvaret för denna oundvikliga tillblivelse och dess innehåll, vilket inte på något sätt utesluter att en förståelse för betydelsen av barns röster och erfarenheter integreras i tillblivelseprocessen.

Låt mig fördjupa förståelsen av min ontologiska kritik genom att ta hjälp av filosofen Joel Feinberg. Hur, frågar han sig, bör vi förstå barns förutsättningar att utveckla framtida autonoma liv? Medan barndom som vara vill säkra barns röster, kapaciteter och agentskap genom att förstå tillblivelseprocess och vuxenansvar som hinder och förtryck, så ser Feinberg samma process och ansvar som nödvändiga förutsättningar för just röst, kapacitet och agentskap. Med andra ord försöker Feinberg hålla ihop nödvändigheten av vuxnas ansvar för barns tillblivelseprocess *och* barns egenvärde och autonomi. Just därför skiljer han på vuxnas och barns rättigheter. Barn bestäms av vad Feinberg benämner "autonomirättigheter i tillit" (*children's autonomy rights-in-trust*) (citerad från Donner 1991, s 167). De vuxna, däremot, bestäms av ansvaret för att säkra dessa rättigheter å barns framtida vägnar. Feinberg betonar därför starkt barns "rättigheter till en öppen framtid" (citerad från Donner 1999, s 168). Och eftersom barn på egen hand inte kan förstå och hålla sådana rättigheter vid liv, så måste de förstås, förvaltas, vårdas och praktiseras – hållas i tillit för barnet – av just vuxna. Det endast till synes paradoxala är således att vuxenauktoritet är själva förutsättningen för barns tillit, autonomi och öppna framtid. Följaktligen kan barn varken förstå, bevara eller utveckla sin autonomi om inte vuxna ansvarar för tillblivelse av förmågor som i praktiken garanterar dem en samtid och framtid som rymmer öppenhet i frågor om "vem jag är", "vad jag kan bli", "vad jag vill bli" och "vilket ansvar jag har gentemot mig själv och andra i samhället". Därför står rätten till en öppen framtid i beroendeförhållande till en tillblivelseprocess vägled av vuxnas insikt om barns

rättighet till en sådan framtid. Därför hävdade filosofen John Stuart Mill att barns rättigheter kränks om de inte utvecklas under vuxnas ansvar (se Donner 1991, s 170). Om man på ontologisk grund går med på att barn måste tillskrivas en egen prioriterad moralisk status – att de har en rätt till en öppen framtid fast de inte kan förstå innebörden av den och än mindre kan kontrollera den – så måste man också gå med på att vuxenansvar för en tillblivelse i sådana strävandens anda inte av nödvändighet utgör varken kränkning eller överbeskyddande (Nussbaum 1999).

En specificering är nödvändig. Att barns ontologiska och moraliska status kräver vuxnas ansvar för deras tillblivelse betyder självklart inte att vuxna har rätt att göra vad de vill med barn. ”Det finns ingen anledning att tro att vuxna”, skriver filosofen David Archard, ”inte kan eller begår grava och obotliga misstag” (Archard 1993, s 54). Just därför ”måste också vuxna skyddas från sina misstag” (Archard 1993, s 54). Jag förmodar att han avser aktiverande lagar och sociala myndigheter i ett fungerande rättssamhälle med stark civilsfärsdebatt om vad som är ”heligt” (rätt) och ”profant” (fel) (Alexander 2006). Men att det finns vuxna som av olika skäl missbrukar sitt ansvar betyder åter inte att vuxenansvar måste förkastas på generell grund. Denna insikt skapar dock legitima krav på mer specificerade svar på frågor som inte kan rymmas i detta bidrag. Jag tänker framför allt på frågor om *hur* vuxna i sina vardagliga möten med barn ska praktisera ansvaret för barnets rätt till den öppna framtid som följer av barnens ontologiska och moraliska status. Min bok *Kloka möten* (2003) är ett försök att i dialog med filosofiska argument och ungas egna röster ge svar på denna hur-fråga.

Rättfärdig kritik

Så till den rättfärdiga kritik som barndom som vara riktar mot tankefiguren om tillblivelse. Jag tänker på vara-figurens starka betoning på varje barns rätt till egenvärde: detta att vara det specifika barn varje barn är när de i varje ögonblick känner, tänker och talar. Att som barn äga rätten att få berätta om, bli tagen i anspråk som och få erkännande för just detta ”barn-jag” som lever just ”nu” i ”mitt” villkorliga liv med andra i samhället. Att barndom inte reduceras till en teoretisk abstrakt livsfas för tillblivelse i form av investeringar för framtiden. Att det förnuft och den kultur varje barn lever i varje nu – oavsett i vilken grad barnet kan reflektera över och ta ansvar för sitt tänkande och sina handlingar i sina levda villkors- och meningssammanhang – har ett egenvärde. I just denna betydelse erkänner också

jag varje barns auktoritet: att få ge uttryck för ”vem jag är i världen” och att på allvar bli lyssnad till och tagen i anspråk för just detta specifika samtidsvara. Hit hör även antagandet om att varje barn är en aktiv aktör som med sina kapaciteter försöker förstå och hantera ett pågående liv. I dessa betydelser får varje barns perspektiv, uppfattningar och önskemål inte ignoreras. De ska i sin vardag ses, höras och beröras av sitt eget värde. Jag samlar dessa ställningstaganden under bestämningen *barnets i nuets levda egenvärde*. Jag måste därför erkänna, trots mitt tidigare försvar för barndom som tillblivelse, att i just denna bestämning är tankefiguren om tillblivelse inte tillräckligt betonande och tydlig. Härvidlag kan barndom som vara bidra med att vidga och fördjupa barndom som tillblivelse. Men detta erkännande av barndom som vara har inget att göra med innebörden av de fyra kritiker som redovisats ovan. Min poäng är att ”hjärtat” i barndom som vara – *egenvärdet* – ska integreras i ”hjärtat” i barndom som socialisation – *sociokulturell tillblivelse*. Det går nämligen inte, av alla de skäl som mina fyra inledande kritiker förhoppningsvis klargjort, att bygga en hållbar tankefigur om barndom genom att stanna vid barnets i nuets levda egenvärde. Varje barns rätt till sin egen röst, sina egna erfarenheter, sin egen delaktighet och sitt eget välbefinnande är det *varats meningslandskap* (Reed 2011) genom vilken vuxnas ansvar för barns tillblivelse alltid måste röra sig. Tillblivelseansvaret måste alltid praktiseras genom en ständigt närvarande förståelse av och empati för barnets i nuets levda egenvärde. Följaktligen rymmer barnets *tillblivelse i vara* ett för vuxna *dubbelt ansvarstagande*. Å ena sidan respekten för och erkännandet av vad det är barnet med egen röst genomlever i *varje varas nu*. Å andra sidan vuxnas ansvar för barnets tillblivelse i *en öppen framtidens tjänst* – en framtid som varje barn inbäddad i nuets vara inte nödvändigtvis kan förstå, ta ansvar för och råda över. Här ser vi i teorins abstrakta form varje vuxens svåra uppgift tydliggjord: att ständigt integrera barnets egenvärde i nuet (barnets rätt) *och* att upprätthålla vuxnas ansvar för en för barnet öppen framtid (vuxnas ansvar). Det första avser barnets rätt att ha det bra nu, det andra gäller tillblivelse för en framtid som barnet ännu inte har kapacitet att förstå innebörden av men likväl har rätt till. Ett barn står därmed i *dubbelt beroendeförhållande* till vuxnas förståelse av vad som krävs och måste göras i nuet (hur ett specifikt barn har det nu) *och* för framtiden (vad barnet till följd av sin barndom kan förstå och välja som vuxen). I det första ansvarstagandet och beroendet är vuxna och barn lika: alla människor har samma rätt att komma till tals och bli förstådda. I det andra ansvarstagandet och beroendet finns ingen likställighet: vuxna bör ha en mer utvecklad förmåga än barn att förstå det jag nu skriver och därmed inse värdet i att ta det

ansvar som krävs för att ge barn ett egenvärde *och* en öppen framtid. Men självklart, vilket redan påpekats, kan också vuxna till följd av egen barndom och samhällseliga livsvillkor ha olika förutsättningar att förstå och förverkliga dessa insikter och ansvarstaganden. Jag har så lagt den grund jag behöver för att genomföra den utlovade tredje och avslutande arbetsuppgiften.

Rekonstruktion: om barndom som tillblivelse i vara

Min rekonstruktion – i huvudsak ett integrerat destillat av mitt bidrags huvudsakliga argumentationslinje – är disponerad i tre delar. Jag inleder med att *avgränsa* den kärna i barndom som tillblivelse jag vill försvara: förståelsen att barns oundvikliga beroende av en tillblivelseprocess under vuxenansvar. Därefter *breddas* och *fördjupas* rekonstruktionen. Vara-tankefigurens starka betoning på varje barns egenvärde integreras i den nya tankefigurens kärna. I den tredje delen *preciseras* förståelsen av relationen mellan rekonstruktionens första och andra del. Jag ser den som en fråga om en *tillblivelsens och varats reciprocitet*: att vi inte kan förstå tillblivelse utan att erkänna varje barns rätt till vara *och* att vi inte kan förstå varje barns rätt till vara utan att erkänna varje barns behov av tillblivelse. Var för sig är dessa betoningar nödvändiga. Men endast tillsammans är de tillräckliga. Det är rekonstruktionens kärnbudskap. Till slut har jag formulerat fem förbundna argument.

Ontologisk oundviklighet och social nödvändighet

Tre förbundna argument utgör grunden för min rekonstruktion av barndom som tillblivelse. Det första kallar jag *ofärdighetsargumentet*. Barn föds sociokulturellt ”ofärdiga” men med biologisk disposition för att utveckla förmåga till grundläggande färdigheter som förnuft och kultur. Argumentet avser barns oundvikliga belägenhet och vara i världen. Att så är fallet går inte att bortse från. Just därför betraktar jag ofärdighetsargumentet som ett *ontologiskt* argument.

Av denna ontologiska oundviklighet följer av *sociokulturell nödvändighet* ytterligare två argument. Det första av dessa två benämns *tillblivelseargumentet*. Barn behöver sedan de fötts till sin specifika samtids sociokulturella värld utveckla grundläggande färdigheter som språk, tänkande och förståelseformer *och* lära sig att göra det i samarbete med andra på ett sådant sätt att, i enlighet med

min normativa hållning, ett samtida mångfaldigt och demokratiskt samhälle möjliggörs. Jag tänker här främst på samhällets vardagligt levda livsformer, formella och informella organisationsformer *och* symboliska strukturer (sociokulturella fakta som genom förnuft och förkroppsligade känslöstrukturer informerar oss om vad det är att tänka och göra ”rätt” och ”fel” saker).

Det andra argumentet som följer av det jag kallar sociokulturell nödvändighet är *vuxenansvarsargumentet*. Det åligger vuxna att som försvarbara auktoriteter ta ansvar för förståelsen av barnets ontologiska vara och behov av socialisation. Också detta tredje argument följer, som redan påpekats, som sociokulturell nödvändighet av argumenten om ontologi och tillblivelse. Eftersom det inte går att argumentera för att barn ska bära ansvar för sin ontologiska status, behov av socialisation och dess tidiga utfall, så kan det inte vara några andra än vuxna, om än också de ofärdiga och föränderliga, som bär huvudansvaret för barndom som en fas för grundläggande tillblivelse. Jag uppfattar tillblivelse- och vuxenansvarsargumentet som *koherenta följdargument* då något annat inte kan följa av barns ontologiska status och nödvändigheten av tillblivelse. Med andra ord: ett barn ”i nuets levda egenvärde” kan inte göras egenansvarigt för varken sin tillblivelse eller sitt vara (se Trondman 2009). Detta är, tänker jag, att respektera ett barn och dess rätt till en öppen framtid.

Jag hävdar att dessa tre argument synliggör något *universellt*. Det är nämligen svårt att tänka sig något samhälle i historien som inte måste hantera dessa argument i praktiken (Durkheim, 1956; Trondman 2006). Det levda utfallet är däremot mycket variationsrikt. Discipliner som arkeologi, historia, antropologi, etnologi, sociologi, pedagogik, psykologi och statsvetenskap visar att så är fallet.

Egenvärdet i barns vara

Att barn har ett egenvärde följer inte per automatik av den ovan antagna ontologin och sociokulturella nödvändigheten. Argumentationen för barns egenvärde är en värdegrundad argumentation för hur ofärdighet, tillblivelse och vuxenansvar bör praktiseras och ges innehåll: att vuxna ansvariga för tillblivelseprocesser ska förstå och med integritet ta hänsyn till egenvärdet i barns vara. Med andra ord är argumentationen för detta egenvärde *normativ*. Dess specifika ”böra” och ”hänsyn” vilar på ett sociokulturellt och historiskt konstruerat och argumenterat värde. Detta värdes specifika innehåll följer alltså inte per automatik av ontologisk oundviklighet och social nödvändighet. Vuxna måste inte anse att barn har ett egenvärde bara för att de

föds ofärdiga och måste socialiseras av och under vuxnas ansvar. De skulle, vilket redan kort berörts, kunna hävda att nödvändigheten av tillblivelse fråntar det ofärdiga barnet allt egenvärde: att ett barn endast ska förstå värdet i att lyda och bli det som föräldrarna bestämt. Egenvärdets böra har då ersatts av en annan normativ lära om att barnet ska respektera att andra bestämmer deras vara som barn och framtida vuxen. Om så är fallet har egenvärdet förskjutits från barnets vara och öppna framtid till vuxnas rätt att helt och hållet forma barndom och framtid. I det första fallet ska vuxna med hög grad av sensitivitet för barnets vara öppna deras framtid genom tillblivelse under vuxnas ansvar. I det andra fallet ska barn bli till med hög grad av respekt för vad de vuxna vill göra med deras barndom i avsikt att stänga deras framtid. Jag finner försvarbart värde i att argumentera för det första fallet: *att barns egenvärde integreras i insikten om tillblivelsens sociokulturella nödvändighet för välbefinnande i nuet och en öppen framtid*. De ontologiskt grundade och universella argumentationerna om ofärdighet, tillblivelse och vuxenansvar har därmed förbundits med ett normativt ställningstagande. Självklart måste dessa argument också ses ur ett vidare samhällsperspektiv. Också vuxna behöver sammanhang som stödjer det ansvar jag nu formulerat.

Låt mig så formulera det fjärde av de fem utlovade argumenten som tillsammans utgör min rekonstruktions kärnbudskap. Jag kallar det *egenvärdeargumentet*. Vuxnas umgänge med och tillblivelseansvar för varje barn bör vägledas av en värdegrund som ger varje barn i varje ögonblick rätten att känna, tänka och tala: att få berätta om och få erkännande för detta ”jag” som lever just ”nu” i ”mitt” liv med andra. Därför kan barndom inte reduceras till en livsfas för tillblivelse i form av investeringar för framtiden. Barndom är *också* en tid när barns perspektiv, uppfattningar och önskemål ska tas på fullaste allvar av vuxna. Det kräver att barn förstås som aktiva aktörer som med egna, tillblivna kapaciteter försöker förstå och hantera sina pågående liv. Alltså ska barn i sitt vara och som aktörer ses och höras. De ska också själva beröras av vikten av sitt eget egenvärde. De ska även lära sig att uppskatta varandras egenvärde. Inte bara i relation till vuxna utan också, förstås, i barn-barn-relationer. Vi breddar således kärninnehållet i barndom som tillblivelse med vad som tidigare bestämts som *barnets i nuets levda egenvärde*.

Med det femte och avslutande argumentet vill jag på en och samma gång försöka besvara två av varandra beroende frågor? Varför, för det första, är det nödvändigt att beskriva integrationen mellan kärnargumenten och egenvärdet som en *asymmetrisk integration*? Jag kommer nämligen att hävda att egenvärdets värdebaserade nödvändighet i sista hand måste underordnas betydelsen av tillblivelsens

kärnargument. Hur, för det andra, ska vi, trots asymmetrin, och utan motsägelse, förstå att barnets i nuets levda egenvärde alltid måste ha tillgång till en egen *relationell autonomi*?

Öppen framtid: asymmetrisk integration av tillblivelse och vara

Feinberg erbjuder ett svar på nödvändigheten av egenvärdets asymmetriska integration med kärnargumenten. Låt mig kalla det *autonomiargumentet*. Eftersom barn av egen förmåga och kraft inte kan förstå, bevara och utveckla sin framtida autonomi – sina öppna framtider – måste vuxna attribuera och i praktiken garantera sådana framtider åt barnen. Barnet har, som Feinberg formulerade det, ”rätten” att ha sina ”framtida nyckelmöjligheter öppethållna tills det är en fullt ut informerad självbestämmande agent som är kapabel att på egen hand välja mellan dem” (citerat från Donner 1991, s 168).

Med andra ord är det vuxnas ansvar att med en socialisation byggd på lyhördhet för barnets egenvärde inte låta barnets självförståelse och aktörskap förhindra en öppen framtid. Häri ligger värdet av det jag kallar asymmetrisk integration och relationell autonomi. Häri ligger också vuxenrollens dilemma: att å ena sidan respektera och kommunicera med barnets egenvärde utan att hota dess integritet så att barnet förkroppsligar en känslöstruktur om gör livet värt att leva i varje ”nu”. *Och* att å andra sidan med denna barnets känslöstruktur bevarad bidra till att barnet med stigande ålder internaliserar en förståelse för och ett välbefinnande i investeringar som öppethåller framtiden.

Vi kan nu närma oss ett svar på den andra frågan om hur vi trots den asymmetriska integrationsprincipen ändå måste skydda den relationella autonomin i barnets i nuets levda egenvärde. Detta egenvärde är inte endast en fråga om att må bra i barndomens vardagliga ”nu”, det hör också framtidens upplevelse av den öppna framtiden till. Vi kan inte vinna en öppen framtid genom att förlora egenvärdet i nuet. Inte heller kan vi nå en öppen framtid genom att låta ett barn helt och hållet avgöra framtiden genom att själv förstå och avgöra vad det vill vara i varje nu. Att denna integration bestäms som asymmetrisk – och egenvärdets autonomi som relationell – har att göra med att vuxna har ett större ansvar för hur barn har det och vad barnet vill i sitt varas ”nu” *och* för deras öppna framtid än vad barn har för hur vuxna har det och vill i ”nu” och framtid (Trondman 2003).

Det är nu min förhoppning att läsaren intellektuellt och känslomässigt förstått betydelsen av vad som inledningsvis formulerades som

barns egenvärde i vara i tillblivelse under vuxenansvar för en öppen framtid. Till detta egenvärde och ansvar hör förstås, trots asymmetri och relationell autonomi, att också vuxna har mycket att lära av barn, vilket bidrar till egenvärdet i nuet och en öppen framtid. Ett barn i försvarbar tillblivelse och egenvärde vet det. En ansvarig vuxen gläds djupt tillsammans med barnet åt denna ömsesidigt delade insikt. *Till slut har jag alltså rekonstruerat en föreställning om barndom som tillblivelse för en öppen framtid som inkorporerar det levda värdet av varets egenvärde i varje nu.* Det är så jag menar att försvaret av barndom som tillblivelse kan kompletteras med att inkorporera ett viktigt kärnargument i barndom som vara.

Kanske kan några lånade formulering från Walzer i *Politics and Passion* knyta samman vad jag försökt att säga, nämligen att ”det inte kan finnas ett samhälle med fria individer utan en socialisationsprocess, en kultur för individualitet och en stödjande politisk regim med medborgare som är redo att vara dess anhängare” (Walzer 2004, s. 17). Det kräver i sin tur precis det som min rekonstruerade förståelse av barndom som tillblivelse argumenterar för: att ”ett samhälle med fria individer” tar sin början med att barn är väl omhändertagna medlemmar i ”involuntaristiska associationer” (Walzer 2004, s. 17), det vill säga i sammanhang av tillhörighet vilka de inte av sig själva kan välja, förstå och fullt ansvariga utveckla. Här har vi villkoren för varje barns egenvärde som inte kastar ut tillblivelseprocessen med badvattnet.

Så är då mina tre arbetsuppgifter – konstruktionen, dekonstruktionen och rekonstruktionen – genomförda. Mitt övergripande syfte är också uppfyllt, nämligen att ”pussla ihop” en ny och i överensstämmelse med mina argument mer försvarbar föreställning om barndom. Men varje barndomsforskare har förstås att examinera sina egna föreställningar och praktiker i relation till de alltför renodlade tanke kategorier som här examinerats.

Ett sista ord. Det får aldrig vara för sent att i förnuft och känsla förkroppsliga dessa insikter i avsikt att reparera vad som redan kan ha gått förlorat. Sorgen över och insikten i ett barndomsöde kan berika en åter öppnad framtid. Också en så öppnad framtid kan rekonstrueras. Det gäller varje barn och förstås varje barndomsforskare.

Denna artikel tillägnas mitt barnbarn Milton Trondman, 2 år. Onekligen i tillblivelse och vara.

Noter

1. Den ursprungliga källan till distinktionen mellan "being" och "becoming" är Qvortrup (1994). Lee formulerar den så här: "The division of international regulation reflects a widespread tendency to think of adults and children as fundamentally different types of humans. Qvortrup captures the nature of this division well when he describes it (critically) as one between adult 'human being' and child 'human becomings'. The human being is, or should be, stable, complete, self-possessed and self-controlling. The human being is, or should be, capable of independent thought and action, an independence that merits respect. The human becoming, on the other hand, is changeable and incomplete and lacks the self-possession and self-control that would allow it independence of thought and action that merits respect. The division between beings and becomings is that between the complete and independent and the incomplete and dependent" (citerat från Lee 2002:5).
2. Jag har alltså, som det heter i en kommentar till Max Webers sociologi, "inordnat en samling företeelser (...) till en enhetlig teoretisk konstruktion" så att "värden" som är "kulturellt och samhälligt relevanta explicitgörs" (Lundquist 1983, s xxv). Syftet med en sådan idealtypisk metod är, som det heter i samma kommentar, att hantera "verklighetens 'översködliga mångfald'" (Lundquist 1983, s xxv). Därmed ska idealtypen betraktas som ett "heuristiskt instrument", "ett instrument för utforskning av verklighet" och, därmed, "ett instrument för kunskap" (Lundquist 1983, s xxv). Idealtypens "rena form" finns alltså inte i verkligheten, den är snarare en typ mot bakgrund av vilken relevant utvalda aspekter av verkligheten kan synliggöras och studeras och, som i mitt fall, en typ med vars hjälp varje barndomsforskare kan utforska sin egen förståelse av barn och barndom.
3. För en liknande analys av Karl Marx och proletariatet som klass, se idéhistorikern Isaiah Berlin, som skriver: "Marx's proletariat is a class to some extent constructed after Marx's own specifications, as a vessel to carry the vials of his justified wrath" (Berlin, 1979, s 282). Det är också Berlins analytiska poäng att just sådana konstruktioner talar till "members of a world-wide intelligentsia, the dispossessed *révoltés* children of bourgeois or aristocratic parents, outraged by the injustice or irrationality and vulgarity of the order supported by their own class. Marx spoke to such men, and speaks to them still..." (1979, 2 282). Det skulle förstås vara intressant att studera de trajektorier som föder alternativa pedagogiska teorier och tankefigurer som barndom som vara.

Referenser

- Alexander, Jeffrey C. (2006): *The Civil Sphere*. Oxford: Oxford University Press.
- Archard, David (1993): *Children Rights & Childhood*. London: Routledge.
- Berlin, Isaiah (1979): Benjamin Disraeli and Karl Marx. I Isaiah Berlin *Against the Current: Essay in the History of Ideas*, s 252-286, London: Pimlico.
- Berlin, Isaiah (1996): *The Sense of Reality*, New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Bourdieu, Pierre (1992): *Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre (2000): *Pascalian Meditations*. Stanford: Stanford University Press.
- Cunningham, Hugh (1995): *Children & Childhood in Western Society Since 1500*. London: Longman.
- Donner, Wendy (1991): *The Liberal Self. John Stuart Mill's Moral and Political Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Durkheim; Emile (1956): *Education and Sociology*, New York: The Free Press.
- Durkheim, Emile (1961): *Moral Education: A Study in the Theory & Application of the Sociology of Education*. New York: Free Press.
- Feinberg, Joel (1982): The child's right to an open future. John I Howie (red). *Ethical Principle for Social Policy*, Carbondale, Illinois: Southern Illinois University.
- Fournier, Marcel (2012): *Émile Durkheim. A Biography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hacking, Ian (2000): *Social konstruktion av vad?* Stockholm: Thales.
- James, Allison & Prout, Alan (red) (1997): *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood* (Second Edition). London: The Falmer Press.
- Lee, Mike (2001): *Childhood and Society. Growing Up in an Age of Uncertainty*. Buckingham: Open University Press.
- Lund, Stefan (2011): *Barn- och barndomsforskning i pedagogik under 2000-talet*, Växjö: Skriftserie från Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap vid Linnéuniversitetet, Nr 2.

- Lundquist, Agne (1983): Max Weber (En introduktion till *Ekonomi och samhälle*). I Max Weber, *Ekonomi och samhälle: Förståendesociologins grunder 1*. Lund: Argos förlag.
- Nussbaum, C. Martha (1999): *Sex and Social Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Parsons, Talcott, (1970): Youth in the context of American society. I Talcott Parsons *Social Structure and Personality*. New York: The Free Press, s. 271-291.
- Qvortrup, Jens (1994): Childhood matters: an introduction. I Jens Qvortrup; Marjatta Bardy; Giovanni Sgritta & Helmut Wintersberger (red) *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot: Avebury.
- Reed, Isaac (2011): *Interpretation and Social Knowledge. On the Use of Theory in Human Sciences*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ricoeur, Paul (1979): *Critique & Conviction*. Cambridge: Polity Press.
- Strauss, Leo (1988): *What is Political Philosophy? And other studies*. Chicago: Chicago University Press.
- Trondman, Mats (2003): *Kloka möten. Om den praktiska konsten att bemöta barn och ungdomar*. Lund: Studentlitteratur.
- Trondman, Mats (2006): Emile Durkheims utbildningsvetenskap – Ett försök till rekonstruktion. I Bengt Sandin & Roger Säljö (red) *Utbildningsvetenskap – ett kunskapsområde under formering*. Stockholm: Carlssons förlag, s 26-64.
- Trondman, Mats (2008): Bypass surgery: Rerouting theory to ethnographic study. I Geoffrey Walford (red) *How to do Educational Ethnography*. London: Tufnell Press, s 115-139.
- Trondman, Mats (2009): Mångkontextuella och gränsöverskridande läroprocesser – Om barn som självreglerande och egenansvariga subjekt. I *Educare* 2009: 2-3. Malmö: Malmö högskola, s. 241-298.
- Trondman, Mats (2011): Snälla fröknar: Om barns perspektiv och barnperspektiv. I Ingegerd Tallberg Broman (red) *Skola och Barndom. Normering, demokratisering, individualisering*. Malmö: Gleerups.
- The New American Oxford Dictionary*, Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Walzer, Michael (2002): *The Company of Critics. Social Criticism and Political Commitment in the Twentieth Century*. New York: Basic Books.

- Walzer, Michael (2004) *Politics and Passion. Toward a More Egalitarian Liberalism*. New Haven: Yale University Press.
- Willis, Paul & Trondman, Mats (2000): Manifesto for Ethnography. *Ethnography* 1, s 5-16.